

NEDİM'İN ŞİİRLERİNDE ÖLÜM KAVRAMI

Salih UÇAK¹

Özet

“Ölüm ve zaman”, hayatın başlangıcından bugüne dek gerek dinî gerekse felsefi düzlemde insanı düşündüren, çokça meşgul eden iki önemli kavram olarak görülebilir. Her kültür, din ve felsefi bakış açısına göre farklı boyutlarıyla karşımıza çıkan bu kavramlar, doğrudan hayatın anlamıyla ilişkilendirilebilir.

Ölüm gerçeği ile ilk yüzleşen insan ile günümüz insanı arasında ölümden korkma, acı duyma ve dehşete kapılma açılarından ciddi bir ayrım söz konusu değildir. Kimilerine göre ölüm gerçeği, bir yok oluş, tükeniş, bitiş anlamına gelirken ilahi dinler noktasından bakıldığında yeniden doğuş, ebedi âleme bir yolculuk, sevgiliye kavuşma gibi imajlarla tatlı ve güzel gösterilmeye çalışılmıştır. Bu kavramların edebî sahadaki kullanımları hiç şüphesiz şair ve yazarların dünya görüşleri, içinde yaşadıkları din ve kültür ortamı ile doğrudan ilişkilidir.

Bu çalışmada, “*Gülelim oynayalım kâm alalım dünyâdan*” diyen klasik şairimiz Nedîm’in şiirlerinde bu kavramların kullanımı ile şairin hayat algısını irdelemeye gayret edeceğiz. Nedîm’in hayat algısı ile ölüm kavramı arasındaki paradoksal ilişki bu çalışmanın temelini oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Nedim, Ölüm, Şiir

THE CONCEPT OF “DEATH” IN THE POEMS OF NEDİM

“Death and time” can be seen as two important concepts which keep people busy a lot and make them think in both religious and philosophical platforms from the beginning of the life up to now. These concepts which confront us with different dimensions according to each cultural, religious and philosophical aspect can be associated directly with the meaning of the life.

There is no a serious discrimination between the first man who faced the death and man of present time from the perspectives of fear from death, suffering and appalling. To some, the truth of death means dissipation, exhaustion, expiration; on the other hand, looking from religious points it is tried to be shown as something sympathetic and pretty through the images like resurrection, a journey to an eternal world/life, reunion of lovers. The literary usages of those concepts, without doubt, are interrelated with the world view of writers’ and poets’ and the religious and cultural environment in which those people reside.

In this study, we will try to scrutinize the life perception of poet and the usage of those concepts in the poetry of our classical poet Nedim who utters “Let’s laugh and entertain; get the taste of the world.” The paradoxical relation between the life perception of Nedim and the concept of death constitutes the base of this study.

Key Words: Nedim, Death, poem.

¹ Okt., Selahattin Üniversitesi, Diller Fakültesi, Türk Dili Bölümü

Giriş

Nedim, Lale devrinde yaşamış bir gazel şairidir. Türkçe söyleyiş, mahallileşme akımı açısından dikkat çekici bir noktada bulunmaktadır. Sadabad eğlencelerini, rind kişiliğine uygun tasvir eden şair, hayat tarzı ile bir paralellik kurduğu bu devrin adamı olarak görülebilir.

Nedim ve “Ölüm” kavramı, temelde yan yana getirilmesi zor iki kavram olarak görülebilir. Hayatın eğlenceli tarafını, zevk ve sefa yönünü terennüm eden bir şairin ölüme bakışı nasıldır? Bu soru, hem şair, hem de canlı olan her şeyin nihayette karşılaşacağı sonla alakalı bir gerçeği hangi açılardan değerlendirmek gerektiği meselesini de düşündürmek zorundadır.

Jokub Boehme, “Bir insan dünyaya geldiği andan itibaren ölmek için yeterince yaşlıdır” der. Ölümü, “geri dönüşü olmayan bir yola çıkış” olarak tanımlayan Levinas, bu gerçeğin insan için taşıdığı anlamı, değeri çarpıcı bir biçimde ifade eder. Şairin, hayatın lezzetlerini tadarken ölüme dair söylediklerine bakalım:

Sevgilinin derdiyle ölmek& Aşk derdiyle ölmek

*Lütfün olmazsa ey huceste-hısâl
Öldürür bendeni bu derd ü melal*

*Senin her çevrine bin cân ile sabr eylerim ammâ
Beni pek öldürür ey bî-vefâ illerle bâzârın*

*Güzelsin bî-bedelsin şuhusun âlüftesin cânâ
Söz olmaz hüsnüne gelmez nazîrin âleme hakkâ
Senin her çevrine bin cân ile sabr eylerim ammâ
Beni pek öldürür ey bî-vefâ illerle bâzârın*

Yukarıdaki beyitlerde Nedim, sevgilinin vefasızlığından ve derdinden şikâyet etmektedir. Sevgilinin ağıyarla olan muhabbeti, yakınlığı şairi ölüme yaklaştıran bir neden olarak görülüyor.

Naz u niyaz

*Biricik söyle aman nâz ile öldürme beni
Ben senin şîve-i güftârına kurbân olayım*

Sevgilinin nazı, niyazı işvesi âşık için gerekli olduğu kadar, katlanması zor bir durumdur ancak. Nedim, sevgiliye kurban olma ile nazla öldürme arasındaki nüansı ortaya koymada mahirdir.

Sevgilinin kan içen bir kâfir olması

*Varup bir derdmendi aldayup mekretme lek kâfir
Dilersen âdem öldür yâre kes kan iç ciğer-hâr ol*

*Bilinmez ölmedikçe kadri isbâl-ı vücûd etmez
Mihakk-ı nakd-i 'âşık âhenin hançer midir bilmem*

Kâfir, zalimliği ile bilinir. Divan şiirinde sevgilinin mazmunlarından biri de “kâfir”dir. Nedim, kan içici sevgili imgesi ile bu gerçeği ifade etmeye çalışıyor.

Sevgili ölüm fermanını yazan sultandır
Yoluna canım fedâ'derin ne eğlersin beni
Öldürüsen gel sen öldür bende-i fermânınam

Beni öldür beni kim şu'lede pervâne-sıfat
Nice bir ditreyeyim kabza-i sâtûr üzre

Ölüm fermanı, sultan tarafından imzalanır. Ölünecekse yoluna ölünecek bir “değer” bulunması lazım. Şair, bu “değer”i bulmuştur. Bu sebeple ölüm, gelecekse senden gelsin ey sevgili, demektedir.

Hz. İsa gibi ölmek ve dirilmek : ayrılık ve vuslat
Tâ haşre deyin Hazret-i 'İsâ gibi ben de
Olsam n'ola zinde
Hecr-i gamın öldürmüş iken eyledi ihyâ
Vaslın beni cânâ

Nefesim rûh virüp tâ ola mürg-i bâmuñ
Ey Mesîhâ-dem ölürsen gilümü tayr eyle

Hicran, gam ve vuslat üçgeninde sevgilinin Hz. İsa gibi can bağışlayan bir sıfatla âşık'a ihsanda bulunması, Nedim'in belki de tek tesellisidir. Beden diriliği ve ruhun uçması yine aynı telmihle ifade edilmiştir.

Gamzenin usta bir katil olması
Şerbet-i la'lindeki hâsiyyeti bilmem ve lîk
Nişter gamzen aceb üstâd imiş kan almada

O zâlimde yine dil-dâdeküşlükden nişan vardır
Görürsün hançer-i ebrusunun nevkinde kan vardır

Divan şiiri, bir sembol ve imge şiiridir. Nedim, sevgiliye ait bir mazmun olan “gamze”yi kan almada üstat bir katile teşbih eder. Hançer-i ebrunun ucunda kan görmek, aşka işarettir. Zira, kanlanmamış bir hançerin hükmü, aşkla yorumlanamaz.

Bir medhiyede öldürmenin hükmü
Gâhî sehâb-ı seyf ki hükmün revan verir
Ezhâr-ı bâğ-ı mülke su yerine kan verir

“Der sitayiş-i Ali Paşa” kasidesinde öldürmenin ve kılıcın hakkını ikrar ederken methiyenin şartlarını göz önüne almak gerektiğini unutmayalım.

Ölüm ve Ümit
Ger ölürsen hasret-i kaddiyle ol servüñ beni
Bir yire defn eyleñüz kim sâye-i °ar°ar düşer

Ölüm, mutlak bir son olarak var olduğundan şair, sevgiliye kavuşma isteği ile ilgili oldukça ilginç bir ifade imza atıyor. Öldükten sonra da olsa sevgiliye kavuşma ümidini diri tutan şair, kendisinin bir servi ağacının gölgesine defnetmelerini ister. Bu sayede boyu itibariyle sevgiliye teşbih edilen servinin kendisine gölge edeceğini, bir nebze de olsa ona kavuşacağını anlatıyor.

Rind- zahid

*Zâhid ölüir gider gam-ı havz-ı behiştten
Biz bir kadeh şarâb ile def '-i gam eyleriz*

Rind ve zahid çatışması, Divan şiirinin temel konularından biridir. Nedim, ölüm konusunda da bu iki tipin farklı görüşlerde olduğunu ortaya koymaktadır. Zahidin bu dünyadaki bütün derdi, tasası ölümden sonra cennet havuzlarında olmak iken, rindin gamı, kederi karşılama şekli oldukça farklıdır. Ona göre bir kadeh şarap, bütün meseleyi özetleyebilir.

Kaynaklar:

Levinas, Emmanuelle, Ölüm ve Zaman(Çev. Nami Başer), ayrıntı yay. İstanbul, 2000

Pala, İskender, Nedim, tımaş yay. İstanbul, 2001

Macit, Muhsin, Nedim Divanı, kültür Bak. Yay. Ank. 2012